

Asia: VN/1364/2021

Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi

Lausunnonantajan lausunto

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista yleisesti?

Kokonaisuudessaan strategiaehdotuksen tavoitteet ja toimenpidelinjaukset tukevat kulttuuriperintötyötä ja mukana on useita museotyössä huomioitavia ajankohtaisia asioita. Ehdotusten toimeenpanon taloudelliset edellytykset ja niiden vaatimat taloudelliset resurssit jäävät vähemmälle huomiolle siitä huolimatta, että monet ehdotuksista vaativat nykyistä huomattavasti parempaa resurssointia.

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista oman toimialanne tai tehtävänne näkökulmasta?

Ehdotuksessa on useita toimenpide-ehdotuksia, jotka tukevat myös esittävien taiteiden kulttuuriperinnön säilyttämistä ja levittämistä. Esittävät taiteet ovat keskeinen osa kansallista kulttuuriperintöämme. Ala koostuu kansallisista taidelaitoksista, eri puolilla Suomea toimivista valtionosuustoimijoista sekä rahoituslain ulkopuolisista teatterin, tanssin, sirkuksen ja esitystaiteen ryhmistä. Teatterin Tiedotuskeskuksen tilastoissa oli vuonna 2021 255 teatteria ja ryhmää, joista puheteattereita oli 141. Muut edustavat oopperaa, tanssia ja sirkusta. Alan laajuudesta ja merkityksestä huolimatta esittävien taiteiden asiantuntijat puuttuvat kulttuuriperintöstrategiaehdotuksen ohjausryhmästä, työryhmästä sekä nykyisestä aineettoman kulttuuriperinnön asiantuntijaryhmästä (2018–2022). Teatterimuseo pitää tärkeänä, että jatkossa esittäville taiteille ja niiden tutkimuksella on edustaja kulttuuriperintöön liittyvissä asiantuntijaelimissä sekä nyt lausuntokierroksella olevan kulttuuriperintöstrategian viimeistelyssä ja toimeenpanosuunnitelman valmistelussa. Tämä auttaisi nostamaan esiin joitakin keskeisiä näiden alojen erityiskysymyksiä, joita nykyinen ehdotus ei huomioi.

Kommenttinne lukuun 5.1

Ehdotuksessa mainitaan useassa kohdassa audiovisuaaliseen aineiston merkitys osana kulttuuriperintöä. Esittävien taiteiden tallennukseen, tallennusten säilyttämiseen ja uudelleenkäyttöön liittyy useita erityiskysymyksiä ja lisäksi nämä alat ovat tällä hetkellä selkeä katvealue. Ehdotuksessa mainittu Kansallinen audiovisuaalinen instituutti huolehtii ainoastaan

elokuvien sekä radio- ja tv-ohjelmien taltiointista. Suomessa hyvin harvoista teatterin, tanssin, sirkuksen tai esitystaiteen teoksista tehdään tv-tuotantoja, joten esitysten taltiointi on yksittäisten teattereiden ja tekijöiden varassa. Myös tallenteiden laatu vaihtelee tekijöiden käytettävissä olevien resurssien mukaan. Kaupunginteattereiden arkistot ja niissä mahdollisesti olevat tallenteet siirtyvät pääsääntöisesti kaupunginarkistoihin, ja osa ruotsinkielisten toimijoiden arkistoista (esitystallenteineen) ovat Svenska Litteratursällskapetin arkistossa. Lisäksi Teatterimuseossa on jonkin verran taiteilijoilta ja ryhmiltä lahjoituksena tulleita tallenteita.

Nykyisessä tilanteessa osa merkittävistä esityksistä jää kokonaan tallentamatta, osassa tallenteita laatu on huono eikä niiden jatkosäilytystä ole huomioitu. Näin ollen huomattava osa esittävien taiteiden esitystoiminnasta uhkaa kadota. Kaiken esitystoiminnan kattava tallentaminen ja tallenteiden säilyttäminen ei luonnollisestikaan ole perusteltua, ja niiden jälkikäyttöön liittyy monia tekijänoikeudellisia kysymyksiä. Olisi kuitenkin löydettävä keinoja keskeisten toimijoiden esitysten laadukkaaseen tallentamiseen ja tallenteiden pitkäaikaissäilytykseen. Luontevin paikka kaupunginteatteriverkoston ulkopuolisten esitystallenteiden säilytykselle olisi Teatterimuseon arkisto ja esitys- ja performanssitaiteen osalta myös alueelliset ko. taidealaa tallentavat arkistot.

Moni ehdotuksen tavoite edellyttää, että aineistot ovat digitaalisessa muodossa. Teatterimuseo pitää erittäin tärkeänä ehdotusta vahvistaa kulttuuriperintöalan toimijoiden mahdollisuuksia aineistojen digitointiin. Digitaalisuus ei kuitenkaan ole edelleenkaan automaattista vaan vaatii resursointia, osaamista ja koulutusta.

Esittävien taiteiden osalta digitoinnin tarve koskee esitystaltiointien lisäksi esimerkiksi valokuvia, käsiohjelmiä, puku- ja lavasteluonnoksia ja muuta esityksen valmistamisprosessin liittyvää dokumenttiaineistoa. Digitoinnin merkitys pitäisi huomioida ehdotuksessa painokkaammin. Nykyisessä tilanteessa digitoimista ei ole huomioitu muistiorganisaatioiden rahoituksessa vaan sitä pidetään perustyönä. Monille muistiorganisaatioille se on kuitenkin mahdollista lähinnä erillirahoituksen turvin. Esimerkiksi Finna-käyttöliittymän hyödyntäminen edellyttää taloudellista tukea siellä välitetyn aineiston digitointiin.

Suuri osa kokoelmien analogisista aineistoista on edelleen digitoimatta, ja analogisia aineistoja tullaan luovuttamaan muistiorganisaatioihin myös jatkossa. Säilytysratkaisujen näkökulmasta olisi huomioitava myös digitaalisten aineistojen moninaisuus. Kun kokoelmissa painottuvat esitystallenteiden kaltaiset suurikokoiset videotiedostot, vaaditaan kallista digitaalista säilytystilaa huomattavasti tavanomaista enemmän. Esittävien taiteiden alalla tuottajatahojen omat, perinteisesti julkaisemattomat esitystallenteet ovat keskeistä todistusaineistoa tutkimukselle ja havainnollista esimerkkiaineistoa museon näyttelyissä tai opetuksessa.

Elokuvan, television ja radion alueilla elokuvien ja ohjelmien pitkäaikaissäilytys on huomioitu lainsäädännön ja resursoinnin tasoilla. Esittävän taiteen alalla esitystallenteiden pitkäaikaissäilytyksestä ei ole valtakunnallista kokonaissuunnitelmaa eikä säilytystä ole resursoitu. Puute on erityisen merkittävä, kun huomioidaan esittävien taiteiden asema Suomessa. Osa

aineistoista on poikkeuksellisen nopeasti tuhoutuvia. Esitystallenteita on arkistoissa ympäri maata, mutta yhteisiä toimintalinjauksia ei ole.

Tietosuoja- ja tekijänoikeusrajoitukset on tarpeen huomioida monin tavoin. Toisaalta tarvitaan lainsäädännön kehittämistä, aineistojen käyttöä sujuvoittavia kulttuuripoliittisia ratkaisuja ja koulutusta. Toisaalta tulee osoittaa ymmärrystä sille, että kaikkea ei ole mahdollista julkaista avoimena datana tai ylipäätään verkossa ennen kuin aineistot ovat riittävän vanhoja. Arkistoaineistojen osalta lainsäädännön kehittäminen tarkoittaa myös sitä, että resursoidaan yksityisarkistoaineistoista huolehtiminen myös yksityisten keskusarkistojen ulkopuolella, esimerkiksi niissä museoissa, joissa on museokentälle epätyypillisen laajat ja arkistokokoelmat. Teatterimuseon arkisto ja sitä kautta esittävät taiteet laajasti on museoiden ja arkistojen rahoituksessa selkeä väliinputoaja.

Kommenttinne lukuun 5.2

-

Kommenttinne lukuun 5.3

Ehdotuksessa korostetaan kulttuuriperintöalan ammattilaisten saatavuuden turvaamista ja esitetään osaamisen katvealueiden selvittämistä sekä tulevaisuuden osaamistarpeiden ennakointia. Teatterimuseo haluaa kiinnittää huomioita edustamiensa alojen (teatteri, tanssi, sirkus, esitystaide, ooppera) yliopistollisessa koulutuksessa tapahtuneisiin taiteiden tutkimusta koskeneisiin leikkauksiin. Niiden seurauksena kulttuuriperintöön liittyvien asiantuntijoiden määrä tulee lähivuosina merkittävästi vähenemään, mikä vaikeuttaa esimerkiksi museon ja esittävien taiteiden organisaatioiden mahdollisuuksia rekrytoida asiantuntevaa henkilöstöä.

Tapahtuneet leikkaukset johtuvat osin siitä, että esittäviä taiteita opettavia ja tutkivia aloja ei ole sisällytetty tiedeyliopistojen koulutusvastuuasetukseen. Tämä on mahdollistanut koulutusohjelman (teatterin ja draaman tutkimus) lakkauttamisen Tampereen yliopistossa ja resurssien leikkaukset Helsingin yliopistossa.

Ehdotuksessa taideyliopistoissa annettava taiteilijakoulutus on erotettava tiedeyliopistojen tarjoamasta koulutuksesta, joista jälkimmäinen turvaa kulttuuriperinnön asiantuntijoiden koulutuksen ja muodostaa esittäviä taiteita koskevan tieteellisen tutkimuksen perustan. Tiedeyliopistoista valmistuu esimerkiksi museo-, arkisto- ja kirjastotyöntekijöitä, joiden merkitys kulttuuriperinnön säilyttämisessä ja välittämisessä on keskeinen. Taidekorkeakoulut puolestaan keskittyvät taiteilijakoulutukseen ja niissä tehdään pääasiassa taiteellista tutkimusta. Kuten ehdotuksessa todetaan, taidekorkeakoulujen työn tuloksena ”syntyy kulttuuriperintöä”. Ehdotuksen muotoilu ”taidekorkeakouluissa koulutetaan alan osaajia ja tutkijoita” onkin harhaanjohtava esimerkiksi museotyön näkökulmasta. Ehdotuksesta tiedeyliopistoja ei mainita lainkaan ja ne tulisivatkin lisätä ehdotuksen sivulle 40.

Ehdotuksessa tulisi esittää esittävien taiteiden tiedeperustaisen koulutuksen turvaamista siten, että ne sisällytetään tiedeyliopistojen koulutusvastuuasetukseen. Mikäli esittävien taiteiden alojen leikkauskierrettä ei saada pysäytettyä, on vaarana, että teatteritieteen maisteri- ja tohtoritasoinen koulutus katoaa Suomesta. Nykyinen kehitys on vakava uhka taiteiden alojen kulttuuriperinnön

tutkimukselle. Leikkausten sijaan alan koulutusta pitäisi vahvistaa ja kehittää, kuten ehdotuksessa todetaan.

Teatterimuseo tukee kulttuuriperinnön tutkimukseen liittyviä toimenpide-ehdotuksia (s. 40). Nykyisessä tilanteessa, jossa taiteiden tutkimuksen edellytyksiä on merkittävästi leikattu nimenomaan tiedeyliopistoissa, ehdotusten toteutuminen vaatii konkreettisia toimia. Näistä teatterin ja esittävien taiteiden sisällyttäminen koulutusvastuuasetukseen olisi konkreettinen askel kohti alojen vakaampaa asemaa tiedeyliopistoissa. Vain vahva peruskoulutus maisteritasolla turvaa tohtorikoulutuksen ja sitä kautta tutkimuksen jatkuvuuden.

Ehdotuksen yhtenä tavoitteena on, että "kulttuuriperintöalan ammattilaisten osaaminen vastaa monipuolisesti alan ja yhteiskunnan muuttuvia tarpeita." ja että "-- Kulttuuriperintötieto on kattavaa, ajantasaista, yhteentoimivaa ja laajasti käytössä" (s. 37). Ehdotuksessa olisi nostettava esiin myös kulttuuriperinnön ammattilaisten jo nyt korkea koulutustaso ja siihen nähden heikko palkkataso. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää myös työntekijöistä huolehtimista ja alan palkkauksen nostamista muiden akateemisten asiantuntijatehtävien tasolle. Huomiota tulisi kiinnittää myös alan täydennyskoulutuksen tarpeeseen koskien esimerkiksi kestävä kehitystä muistiorganisaatioissa.

Kommenttinne lukuun 5.4

Teatterimuseo pitää tärkeänä nykyistä kestävämmän rahoituspohjan luomista kulttuuriperinnön säilyttämiseksi ja kehittämiseksi. Tärkeä kehittämiskohde on yksityisarkistoja koskevan valtionapujärjestelmän kehittäminen siten, että uusia arkistoja voidaan ottaa valtion tuen piiriin ja näin turvata julkinen tuki kansallisesti merkittävien alojen, kuten esittävien taiteiden, arkistotoiminnalle.

Mikä on näkemyksenne strategian yhteiskunnallisista ja taloudellisista vaikutuksista?

-

Mahdolliset muut strategiaehdotusta koskevat huomionne.

Ehdotuksessa todetaan, että "samaa aikaan tulee kehittää kulttuuriperintötoimijoiden digitaalisia liiketoimintamalleja ja lisätä toimijoiden tulonmuodostusta digitaalisten palveluiden avulla." (s. 46) Viime vuosina on kuitenkin vahvasti kannustettu nimenomaan avoimeen dataan, joten olisi ratkaistava, millaisilla digitaalisilla palveluilla lisätään muistiorganisaatioiden tulonmuodostusta.

Strategian valmistumisen jälkeen on tarkoitus laatia erillinen toimeenpanosuunnitelma. Pidättekö tätä tärkeänä? Jos kyllä, niin miksi?

Toimeenpanosuunnitelman laatiminen on erittäin tärkeää, jotta voidaan varmistaa strategiaehdotusten vieminen käytäntöön. Strategia itsessään ei välttämättä johda konkreettisiin toimiin yksittäisten toimijoiden tasolla. Toimeenpanosuunnitelmaan tulisi sisällyttää myös suunnitelma eri osioiden rahoituksesta.

Millaisia osallistamisen tapoja haluaisitte toimeenpanosuunnitelman laatimisessa käytettävän?

-

Millaisena näkisitte oman tai edustamanne tahon roolin strategian toimeenpanossa?

Teatterimuseolla on keskeinen rooli esittävien taiteiden kulttuuriperinnön dokumentoinnissa, tallentamisessa sekä välittämisessä sekä suurelle yleisölle että alan ammattilaisille paikallisesti ja kansallisesti. Museo osallistaa taiteilijoita kokoelma- ja näyttelytoiminnassa ja tukee toiminnallaan kaikkien mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa esittävien taiteiden kulttuuriperintötyöhön.

Laakkonen Katri
Teatterimuseo